

XIII. stol. namesto XII. za postanek stiške cerkve, str. 182 za začetek reformacije 2. pol. XIV. namesto XVI. stol. ali str. 183 Poč namesto Pozzo. Tako trpi ta, v svoji zasnovi lepa in zaželena knjiga na posledicah končne redakcije, ki si jo je dovolil nekdo, ki ne pozna dovolj predmeta in za katero podpisana urednika ne moreta biti odgovorna, ter na nezadostni korekturi, ki očitno zopet ni prišla do tistih rok, ki bi lahko jamčile za točnost.

Niz člankov o Sloveniji v **Narodni enciklopediji SHS** so napisali deloma isti pisatelji kakor Slovenačko. Formulacija je deloma bolj šzeta kakor tam, zato pa so podatki obilnejši; tudi so zastopana nekatera poglavja, ki jih je Slovenačka prezrla. Žal je pri ureditvi gradiva uredništvo nedosledno postopalo in zbralo pod Slovenačka, Slovenci in pod, večino teh člankov, dočim je treba n. pr. slovenske politične stranke (M. Kos) iskati pod *Stranke* in slovensko umetnost pod *Umetnost*.

Glavni članki so sledeči: *Slovenačka književnost*, ki jo je do l. 1848. izčrpno in nazorno pregledno obdelal Fr. Kidrič, za dobo od 1848 pa I. Grafenauer. Žal je novejši del v primeri s prvimi mnogo prekratek, kar gre pač tudi na račun nezadostne pažnje uredništva, ki bi moralo skrbeti, da se ustvari vsebini primerno sorazmerje med posameznimi deli. Posebno važna doba zadnjih 30 let je postala tako prav mršava in brez zadostnih podarkov važnosti posameznih pojavov. Dalje bi bilo treba, če se v tem okviru omenja (str. 185) že tudi naučna proza, to tudi njenemu razvoju in napredku primerno opisati in posebej poudariti tiste pojave, ki so se odlikovali po izpiljenosti sloga in imajo kot taki poleg znanstvenega tudi literaren pomen. Na noben način ne gre prezreti izrazitih oblikovavcev jezika kot so Škrabec, Levec, Breznik in pod. ter velikanskega napredka slovenske terminologije vseh smeri v zadnjih desetletjih, kakor tudi ne razvoja naše kritike, kjer bi morali najti mesto delavci kakor so F. Lampè, Glonar, Koblar in pod. — *Slovenačke pokrajine* je glede njih zgodovinskega, teritorialnega in upravnega razvoja opisal Lj. Hauptman. — *Slovenački jezik* je o njega zgodovinskem razvoju in njegovih dialektih obdelal F. Ramovš. *Slovenački književni jezik* in *Slovenački pravopis* istega pisatelja sta nekako dopolnilo temu orisu. — Pod naslovom *Slovenci* je napisal N. Županič kratko skico slovenske etnografije, zgodovino pa od najstarejše dobe do ujedinjenja izčrpno Lj. Hauptman, pri katerem nas prav neprijetno dirne, ko rabi namesto uradnih imen za politične skupine čisto žurnalistične in vsebinsko nepravilne in neizčrpne oznake liberalci in klerikalci. — Anton Melik je napisal geografski pregled Slovenije, J. Žujović pa kratek geološki oris.

Po teh dveh serijah člankov, ki niti v enem niti v drugem okviru ne podajata še res vsestransko izčrpne slike o Sloveniji in Slovencih, se nam poraja prepričanje, da je dozorel čas, ko bi se mogel postaviti nam in tujcem v orientacijo sistematično izgrajen zbornik o Slovencih. Čas je, kakor dokazuje kvaliteta večine teh člankov, dozorel in potreba po samospoznanju pri nas je vsak dan večja. Frst.

Srbo-hrvatsko slovstvo

Iz srbsko-hrvatske književnosti

Živahnost belgrajskega knjižnega trga v pre mnogih slučajih ni v nikakem ugodnem razmerju z vsebinsko in umetniško vrednostjo izdanih publikacij in knjig, vendar se je iz množice imen zaokrožilo število književnikov, ki so si upravičeno utrdili ugled pred kritiko, in so premagali v sebi začetniško hlstavost po izraziti senzacionalnosti, ki naj bi spremljala vsako novo leposlovno delo. Še več: pri nekaterih ostrih najmlajših opažamo težnjo po prirodnosti, po oblikovnem vokvirjevanju in tradicionalnem opevanju prošlosti, rodu in grude. Božidar Kovačević se je v svoji pesniški zbirki »Vidjenja dijaka Božidara« (Beograd, 1928) močno oddaljil od nekdanjih abstraktnih »alf svoje duše« in se je sklonil nad samim seboj vživljavač se v davna življenja svojih prednikov, da bi izmotal iz kaosa rdečo nit svoje poti, ki mu jo spremlja razviharjena pesem. Davna povest vseh pokolenj mu je prispodoba za njegovo »robovanje na galeji« neizvestnosti, ki ga iz nje vsakokrat sprošča »angelski spev« njegovih pesnitev. Vekovi mu dihalo nasproti z bolešno mamljivostjo vsega bežnega in v njih se vidi iznova in iznova v tisočeri preobrazbah, večno žejen poslednjega spokojstva. Zdaj vztočni pustinjak, ki se zaveda, da je »svet sazdan od bola in varke«, zdaj demon brezna Abadon, ki se v polnoči razuma bori z Drešenikom, zdaj sam sebi gavran iz E. Poeja in vampir iz »tamne noči«, neprestano bičan, varan in izgnan, se za trenutek spojoji ob pogledu na mračno »svečana i stara brda«, odkoder so ponosni »neimarji lomili beli mramor«, da iz njega postavijo veličastno svetišče Bogu. Ta nastroj: beganje pred omamo v prirodnost in zdravje in spet izbegavanje miru je vsebina zbirke, samo, da se podobe neprestano menjajo, izražujoč se v simbolnosti mita, legend in historičnosti. Atlantida, srednji vek, Kosovo, antični Glavk, črni angel iz zapadnega dekadentstva, beneške gondole, Paolo i Frančeska itd., to so podobe. Trudnost in tegoba življenja, ki mu je »san najveće blago« in vzklik »umrimo, umrimo« zadnji vzgon radosti — to je osnovni ton »dijaka Božidara« in kaj čudno je z njim v nasprotju mimobežni vzgon v »Mojem plemenu«, ki izdihava v dveh krepkih sonetih zdravje in moč srbske zemlje. Toda iskrenost tega mrkega lirika prepričava in je živa, zato je knjiga tudi pristna in močna, česar pa ne morem trditi o »Pesniku in smrti« Radovana Košutića (S. B. Cvijanović, Beograd, 1927), ki zahteva precejšnje potrpežljivosti in ne ostavi prijetnega vtisa. Privzeto antitezo med pesnikom in »ljudstvom« je izoblikoval Košutić v verzih, ki se zadovoljavajo z neoriginalnimi prisodobami, z zastarelo vsebino in miselnostjo. Pogrešam plastike, slikovitosti in muzikalnosti teh stihov, a predvsem manjka osebni izraz avtorja. Močnejši je Košutić v naslednjem »Kužnem drvu« in v »Pijanki«, kjer se v realizem mešata baladnost in grotesknost, ki se v »Avto« združijo v vizijo razpadajočega sveta, nad katerim zavladava spet davni kaos. Toda vsa ta »kozmozologija« je prikazana blede

in neprepričevalno. Blizje in sočnejši pa je **Jovan Radulović** v svoji obsežni knjigi »Jesenja pregaranja« (S. B. Cvijanović, Beograd, 1928). Jesenska tuga veje čez njegova doživljanja. Siva žalost je pregrnjena preko trde grude njegovih seljakov. Tudi on se kakor Kovačić vrača na svoj dom iskat zdravja, kakor da je prerađen od premnogih spoznanj. Tudi pokrajina je vsa nema in tuja, pogreznjena v premišljevanje, ki ne da utehe. Na vsakem koraku zaječi nemirnemu potniku nasproti trpljenje; kakor da je vsaka pokrajina grobišče umrlih nad, strtilih src, usahljenih vzgonov. Morda izvira vsa ta mračnost iz spoznanja: »Večno čeznuti za lepoto, / iz precvala, sumorna vrta, / i samo, samo misliti o tom / kako je sudbina škrt.« In na drugem mestu: »Ljubavi i sreće biti žedan / sanjar biti! / Istinu od sebe kroz život kriti — / tako velik i bedan.« Ali kadar se pesnik ves preda samopozabi v jutru, v sončavi, pod večer, tedaj se mu razveže beseda v mirno slikanje trenutnih vtisov, ki jim tvori ozadje sveža pokrajina. V »Spletenih koralih« je našel pesnik izraza za eros v baročni obliki pastoral in serenad. Toda vedno prosevajo skozi »zaborave« »senke prolaznosti«, ki vodijo v »Rezignacijo«. Tako je vsa zbirka izpolnitev ukaza, ki si ga je dal pesnik samemu sebi: »Tiho oplakujte svetli čas što prodje... sve je slutnja, čežnja, zaborav i zvuk...«

Vse tri pesniške zbirke izdihavajo ta pesimistični nastroj, ki je sodobniku že precej tuj in včasih celo težko umljiv, kajti ta nastroj ne izvira iz — morda — nekakšnega kolektivističnega doživetja, ampak iz ozkih individualističnih izživetij, ki — v splošnem — niso niti originalno povedana.

Knjiga zase je »muzička drama« »Meduloško blago« **Momčila Nastasijevića** (S. B. Cvijanović, Beograd, 1927), ki bi o njej mogel šele poročati takrat, ko bi spoznal uprizoritev, kajti tu je beseda namenoma prirojena glasbi. (Delo je uglasbil Svetomir Nastasijević). Dejanje tega misterija duše se odigrava v neki sanjski pokrajini in »ne zna se tačno gde in kad«. V igri se udejstvuje tudi zber kopačev, vezilj, grobark, svatov, vdovic. Nastopajo ban, mogočni »kralj« iz bajk, njegova hči Bela, nežna kot biljka, njegova žena Majka, vsa v črnem iz žalosti za pomrlimi sinovi. Nastopa kočijaž, brezdomec, ki nemirno vozi iz kraja v kraj kot beganje, oglašča se guslarjev glas, straši zagonetna čarovnica... kot zaklet duh, ki išče spokoja in rešitve pa blodi Neznanec, ki je obenem prisposoda večnega človeka. V tem misteriju je sleherni bitje simbol. Simbol je vsaka oblika, vsak dih, vsak zvok. Že iz besedila čutiš godbo. To je važen poskus stvariti igro na križišču prabitnih, duhovnih konfliktov med hrepenenjem in dolžnostjo, obljubo in osebnim svobodoljubljem, narodom in poedincem. Tu je sleherna beseda doživetje, ker je pricvetela iz tal, prepojenih z godbenostjo, ki je lastna srcu. Glasba in jezik sta eno. Beseda je še več: je najbolj živ izraz naroda, ki doživlja hrepenenje, voljo, vero in upanje in Boga v skupni višji enoti.

V »Pogovoru«, ki je pridejan drami, sta pisatelj in glasbenik obrazložila pomen in bistvo te »muzičke drame«, ki utegne na pozornici zapustiti močan vtis, kot čtivo pa le sprošča motne slutnje.

V vrsti novelistov-pokrajinarjev zavzema odlično mesto **Sibe Maličić**, ki se je uvedel v književnost z ditirambičnimi slavospevi radosti, a se je v svojih novelah Jagnje božje in dr. izkazal kot pozoren opazovalec in oblikovalec življenja na dalmatinskih otokih. To pot je iz kronike potopljenega otoka zbral dve noveli: **More** in »Tajna jednog zločina« (Izd. knjižarnica Napredak, Beograd, 1928), ki sta že stilsko silno zanimivi, saj kažeta Maličićevo prozo od povsem nove strani. Ta proza se odlikuje po izredni slikovitosti, ki pa ima tudi globino. Na kratko jo označim, če jo imenujem: poslikan relief. To je statična proza, čeprav ima za vsebino neverjetno razgibano dejanje, saj si v »Morju« stojita nasproti dva skrajno sovražna si tabora, seljaki in tržani, ki ju je, prej tako mirne, razdvojilo nenadno naključje. Iz zaliva, kjer so doslej ribarili otoški ribiči, ki jim nudi ta obrt edin zaslužek, so nena doma izginile vse ribe. Zato si otočani poiščejo drugo lovišče: ono, ki po pravu pripada seljakom. Seljaki nekaj časa mirno gledajo to početje, potem pa vzroje in prepovedo ribariti. Tedaj se vname med obema strankama borba, ki se izživlja v vseh smereh in oblikah. Tožbe pri sodišču, žalitve, prerekanja, pretnje, grožnje, dokler ne pride do divjih spopadov. Slednjic se zgodi čudo: morje spet skrije svoj zaklad, ki ga ljudje niso vredni. In novela se zaključi mirno, brez patosa, kot bi čital iz kake modre stare legende: »tako je dubina povukla k sebi ono što je samo njeno i što je ona, slučajno (gotovo zlurado!) bila izbacila na obale sela, da to isto učini negde (ko zna gde?) na nekom drugom kraju zemlje.«

»Tajna jednog zločina« je še bolj razgibana od morja: mladenič iz trga je izvršil nasilje nad seljakinjo, hčerko poglavarja iz sela. Ves narod se dvigne, da se osveti nad strahotnim zločincem, ki ga ne more nihče odkriti. Ko je vse iskanje zaman, se odloči nesrečni oče, da se odpravi s hčerjo na pot v trg, da bi ju videli vsi, da bi ta žalostna pot ganila celo zločinca, ki je skrit med radovedneži. Dekle ga prepozna ali — noče ga izdati. Iz sočutja, iz sramu in iz strahu pred osveto. Nihče ga ne more dobiti v roke. Toda nad njim samim, poblaznelim od vesti, ki ga vede v obup, se izvrši prokletstvo. — Ta novela vsebuje mesta naravnost mojstrskega oblikovanja, kot je lastno samo redkim epikom. Skrajno disciplinarna utesnjenost združuje najviharnejšo vzviharjenost življenja. Nekatere osebe (selski poglavar, ali pa zapeljivec) so zrasle v monumentalne, nadčloveške postave, ki si jih morda našel samo še v svetu mita. Sibe Maličić je s to knjigo dosegel visoko stopnjo pripovedovavca, ki ni več odvisen od modnih struj, ki je umel prelititi kolorit, milje in čas v umetnino, ki živi širše, daljše in višje življenje.

Preostaneta še dve knjižici esejev in člankov o sodobnih književnikih, ki sta zelo zgovorna in dobra kažipota vsakomur, ki se hoče razgledati po taboriščih današnje literature. **Risto Ratković** je v svojih »Čutanjih o književnosti« (Skice, Beograd, 1928) posebno prikupljiv vodnik, ki ti v kratkih skicah kramljaje prikaže pomembnejše literarne osebnosti, krožke in struje, ki se v njih izživlja razgibano leposlovje. V »Novi Akademiji« je združil mladi rod »estetov«, ki so izvojevali svoboden stih,

porazširili ozke meje kavarniškega leposlovnega patriotizma, povzdignili književnost na nivo absolutne vrednote in dvignili prapor lepote, kot svoje znamenje. To so Crnjanski, Miličić, Vinaver, Andrić, Manojlović, Krklec, Kovačević i. dr. V naslednjih poglavjih govori Ratković o Vinaverju in Buliju, in v zvezi z njima o pelegiriki, materijalistični dialektiki in kameleonstvu, uvajajoč čitatelja v razumevanje intelektualnega konstruktivizma. Izmed mladih dramatikov je tu omenjen Dušan S. Nikolajević, čigar »Volga, Volga« je povzročila mnogo kritik, ugibanj in dvignila na dan mnogo problemov nove drame. Slede poglavja o R. Draincu, idealističnem razbojniku, o novih romantikih, o dadaistih, o zenitizmu, ki smatra Novi Balkan kot samostojni šesti kontinent, o velikem brezdomcu Ujeviću, o nadrealistih Vučo, M. Ristić, Dedinac in dr., itd.

Takih zbirk esejev in črtic pri nas ne poznamo, dasi opravljajo važno nalogo k doprinosanju literarno-zgodovinskega gradiva. Seveda pričujoča brošura nima nikakega namena podajati znanstveno točne ugotovitve, saj bi bilo to nemogoče ob snovi, ki je vsa še valovita in v razvijanju, vendar pa je mestoma preočit časnikarski ton, ki ga označuje neurejenost snovi in naglica, s katero je avtor ponekod izvršil svoje skice.

Vzporedno z Ratkovićevimi črtanji moramo uvrstiti Lica i Maske Velibora Gligorića (Beograd, 1927), ki je znan kot »meditativen in dovolj neodvisen kritičen duh«. V pričujoči zbirki »lice« nas seznanja s šestorico pomembnih srbskih književnikov prejšnjega rodu, od katerih stavlja velikega pripovednika Boro Stankovića na prvo mesto. I. Vojnovića označuje kot mojstra inscenarija in stilizacije, kot tipičnega artista, ki je v tem soroden liriku Jovanu Dučiću, umetno pofrancozenemu dekadentu. V vrsti elitnih intelektualcev je tudi Milan Rakić, ki je prav tako značilen zastopnik predvojne generacije, zaverovane v neživljenjskost umetnosti po vzorcu zapadnih dekadentov. Zbirko zaključuje študija o kritiku Lj. Nediću, ki je imel svoj čas močan vpliv na književnost kot propovednik etične umetnosti.

Miran Jarc

Iz tujih literatur

Nemško slovstvo

Benedikt Momme Nissen: *Der Rembrandtdeutsche Julius Langbehn*. Freiburg i. Br., Herder & Co., 1927.

Ta knjiga nam riše življenje in duševni razvoj nedvomno ene najzanimivejših osebnosti nemške polpreteklosti. Z duhovnimi potrebami in prevrati naše generacije jo veže toliko niti, da priporočamo vsakomur, da se seznanj s tem izrednim pojavom. Knjiga je po svoje neke vrste pendant druge zanimive Herderjeve knjige »Unruhe zu Gott«, ki jo je kot izpoved o lastnem življenju in izpreobrnjenju napisal pred leti beuronski benediktinec Verkade, le da to pot ne govori junak sam, ampak njegov prijatelj in ker je knjiga akt prijateljstva, ji ne manjka neke toplote in osebnostnega temperamenta, ki nam človeka najbolj približa.

Julius Langbehn (1851—1907) je junak te knjige. Po rojstvu severni Nемец iz vzhodnega Hollsteina, po

univerzitetnih študijah zelo široko izobražen, po pravem študijskem poklicu pa arheolog in umetnostni zgodovinar, si Langbehn ni nikdar ustvaril stalnega poklica, se je kljub temeljiti pripravi izognil strokovno znanstveni karieri in je svoj vek preživel kot človek, ki živi samo enemu velikemu cilju, ustvariti življenjsko delo, ki naj bi postalo po njegovem zamislu osnovnega, naravnost revolucionarnega pomena za nemško kulturno sodobnost. Delo, ki ga je zmogel samo neodvisen duh, ki je žrtvoval za to svobodo vse udobnosti življenja, ki bi se jih bil sicer lahko poslužil, je njegovo glavno delo »Rembrandt als Erzieher«, ki je izšlo leta 1890. in doživelo že v prvem letu 30 izdaj. Z jarko lučjo brezobzirne kritike je posvetilo na vsa področja takratne nemške kulture in označilo njih slabe strani, dvignilo klic po temeljiti reformi in jo tudi nakazalo ter postavilo kot ideal pravega Nemca, slikarja Rembrandta, ki je po njem zgledno večlovečenje nemškega značaja. Delu za splošnost vzporedno gre pri Langbehnu, ki so ga odslej imenovali »der Rembrandtdeutsche« (delo je izšlo anonimno), delo za njega osebno izpopolnitev, ki jo je kronal leta 1900. s prestopom v katoliško Cerkev.

Knjiga njegovega življenja se čita kot zanimiv psihološki roman. Znanе osebnosti polpretekle nemške kulturne zgodovine se pojavljajo na pozornici ob našem junaku: slikarji Wilhelm Leibl, Karl Haider, Hans Thoma in dr., umetnostni zgodovinarji Cornelius v. Gurlitt, Woldemar v. Seidlitz, W. Bode itd., predstavniki politične in duhovne Nemčije kakor Bismarck in Fr. Nietzsche ter nam kolikor toliko bližnji avstrijski parlamentarec, Alexander v. Peez, ki je Langbehna povabil k sebi v Vrbo (Velden) ob Vrbskem jezeru. Koroško je napravilo nanj ogromen vtis, ki ga je izrazil takole: »Če ne bi se glasilo presentimentalno, bi dejal, da sem srce izgubil na Koroškem. Ni sicer ravno tako hudo, toda malo manjka. Cerkvice na gorah so me očarale; takega pragermanskega duha nisem našel še nikjer. Kakor so mi Benetke najbolj sorodno mesto, ki sem ga našel, prav tako mi je Koroško najsorodnejša dežela. Plemenito mesto in kmetska dežela.« O drugem obisku na Koroškem v Beljaških Toplicah piše njegov prijatelj na str. 231: »Kmalu sva s Hiltyjem začutila, da vplivajo čisto katoliške pokrajine na trudne ljudi nekako pomirljivo: Tu ne vidiš neprestane gonje za delom, palice gonjača, ampak življenje, ki nudi tudi najmanjšemu iz ljudestva več kakor golo delo.«

Posebno plodovito in intimno je bilo Langbehnovo večletno razmerje do znanega rottenburškega škofa W. v. Kepplerja, katerega znana »reformna pridiga« leta 1902. o reformnem katolicizmu je nastala ob direktnem sodelovanju Langbehna, njegova slavna knjiga Mehr Freude pa po L.-ovi pobudi.

Čuvstvovanje in okvir delovanja Langbehna sta sicer specifično nemška, osebnost pa, ki se nam po njem odkriva, ter osnovna tendenca njegovega dela in razvoja sta tako občečloveški in danes naravnost aktualni, da moreta le koristiti tistim, ki se bodo seznanili z njima. Frst.

Univ.-Prof. dr. Franz Grivec: *Die heiligen Slavenapostol Cyrillus und Methodius*. Založba: Academia Velehradensis, Olomouc und Matthias-Grünwald-Verlag, Mainz, 1928.